

Data & Fakta

1997

INFORMACE Z VÝZKUMU

Číslo 4

Vstup do manželství a děti v rodině

V září 1996 bylo realizováno společné šetření STEM, Hestie a Sociologického ústavu AV ČR (grant Grantové agentury AV ČR č. A8028504) věnované problematice současné rodiny. Toto šetření bylo provedeno v rámci pravidelného výzkumu agentury STEM „Trendy“. Dotázáno bylo 1 469 respondentů.

Cílem tohoto přehledu je přinést základní informaci o odpovědích na otázky zjišťující názory na nejvhodnější načasování prvního sňatku, narození prvního dítěte a na ideální počet dětí v rodině a jejich diferenciaci podle základních sociodemografických charakteristik respondentů.

Ideální počet dětí v rodině

Podle předpokladů jsou s velkou převahou považovány za ideální dvě děti v rodině (70 % respondentů). Průměr z odpovědí vyšel 2,18 dětí. Malý byl podíl respondentů, kteří za ideál považovali jen jedno dítě (6,9 %).

Závislost této otázky na pohlaví byla signifikantní jen u odpovědi „jedno dítě“ – zvolilo ji výrazně vyšší procento žen, než tomu bylo u mužů – 8,4 % žen, 5,3 % mužů. U ostatních odpovědí byly rozdíly malé. Závislost na věku byla prokázána – nejvíce se odlišovala skupina 60 a víceletých, kteří podstatně častěji než ostatní považují za ideální třídětné a vícedětné rodiny. Naopak lidé v nejmladší věkové skupině výrazně častěji vidí jako ideální jednodětnou rodinu, jedno dítě považovalo za ideální 11,4 % respondentů mladších 25 let oproti 6,9 % za celou populaci. Průměrný ideální počet dětí v rodině spočtený vždy pro jednu věkovou skupinu, vyšel tím vyšší, čím starší byla daná věková skupina.

Nejen věk, ale i dosažené vzdělání mělo podstatný vliv na odpovědi respondentů, i když byl nižší než vliv věku. Jako specifická se jeví skupina respondentů se základním vzděláním – u ní je výrazně vyšší podíl preferencí rodiny s více než dvěma dětmi a menší preferencí dvoudětné rodiny. Další specifickou skupinou jsou respondenti s vysokoškolským vzděláním, u kterých se odpověď „jedno dítě“ objevovala nejméně často – tuto odpověď zvolilo jen 4,5 % vysokoškolsky vzdělaných respondentů. Navíc 21,7 % respondentů s vysokoškolským vzděláním

zvolilo 3 děti, což je významně více než u respondentů s maturitou či vyučených bez maturity. Tato preference vícedětných rodin vysokoškolsky vzdělanými respondenty je určitě překvapením, neboť se předpokládalo častější upřednostňování jednodětné rodiny.

Tabulka 1. Ideální počet dětí v rodině podle pohlaví a věku respondentů (sloupcová %)

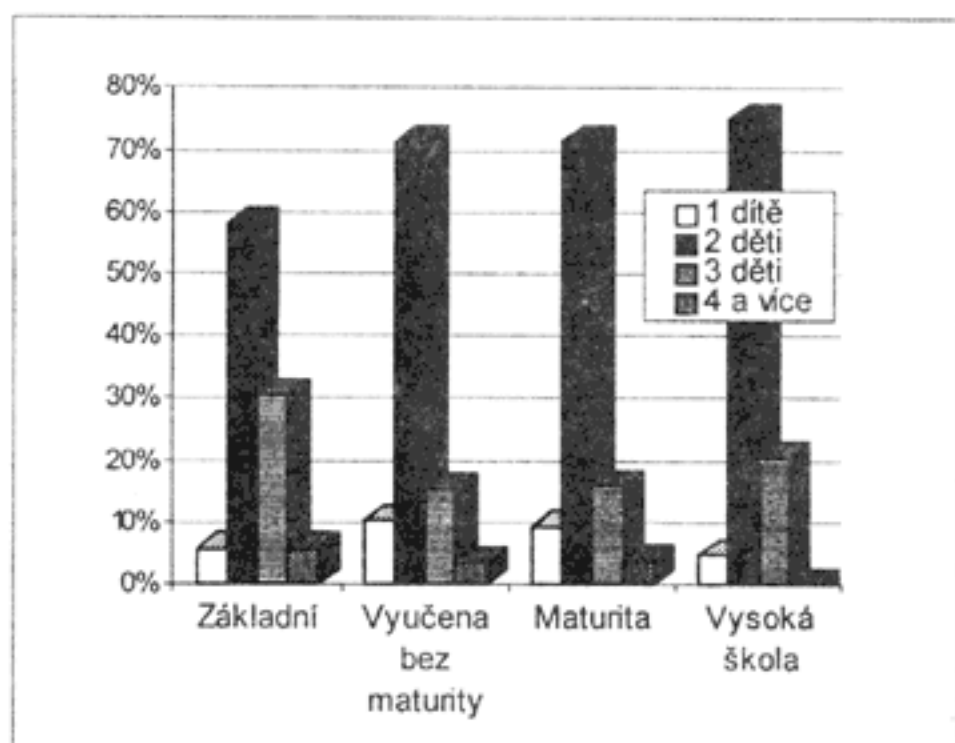
Počet dětí	Pohlaví			Věk			
	Celkem	Muži	Ženy	18-24	25-34	35-59	60+
1 dítě	6,9	5,3	8,4	11,4	5,7	8,3	3,3
2 děti	70,7	72,6	68,9	69,8	76,1	70,4	61,7
3 děti	19,8	19,6	19,9	16,1	15,8	17,3	29,1
4 a více	2,6	2,5	2,8	2,7	2,4	3,9	5,9
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Průměr	2,19	2,20	2,17	2,04	2,14	2,16	2,36

Další zajímavý fakt získáme, pokud třídíme odpovědi zároveň jak podle pohlaví, tak i vzdělání. Zatímco u žen vyšly odpovědi silně závislé na dosaženém vzdělání respondentky, u mužů tomu tak nebylo.

Ženy se základním vzděláním častěji považují za ideální rodiny s více než 2 dětmi, vysokoškolsky vzdělané respondentky méně častěji než ostatní volí jednodětné rodiny a častěji než respondentky se středoškolským vzděláním volily třídětné rodiny. Vůbec tedy neplatí, že by vysokoškolsky vzdělané ženy upřednostňovaly jednodětné rodiny, ale je tomu právě naopak (ve skutečnosti jsou však počty dětí v rodinách vysokoškolsky vzdělaných žen nejnižší). To je

možné vysvětlit tím, že většinou přisuzují důležitost své profesní kariéře a je pro ně těžší skloubit rodinný život se svým zaměstnáním.

Graf 1. Ideální počet dětí v rodině podle vzdělání ženy

Z odpovědi vyplynulo, že zdaleka nejvíce upřednostňovaný počet dětí v rodině jsou dvě děti v rodině. S výjimkou respondentů starších 60 let a respondentů se základním vzděláním (což jsou většinou opět starší lidé) ve všech věkových i vzdělanostních skupinách dvě děti „preferovaly“ skoro tři čtvrtiny respondentů.

Ideální věk ženy pro vstup do prvního manželství

Průměrný ideální věk ženy pro vstup do prvního manželství vyšel 22,6 let za celý soubor respondentů. Tato proměnná vyšla statisticky nezávislá na věku respondenta. Průměrný věk se v jednotlivých věkových podsouborech téměř nelišil. Ani pohlaví respondenta nemělo příliš velký vliv na odpovědi. Více se projevil vliv pohlaví, pokud jsme soubor třídili podle pohlaví i vzdělání současně.

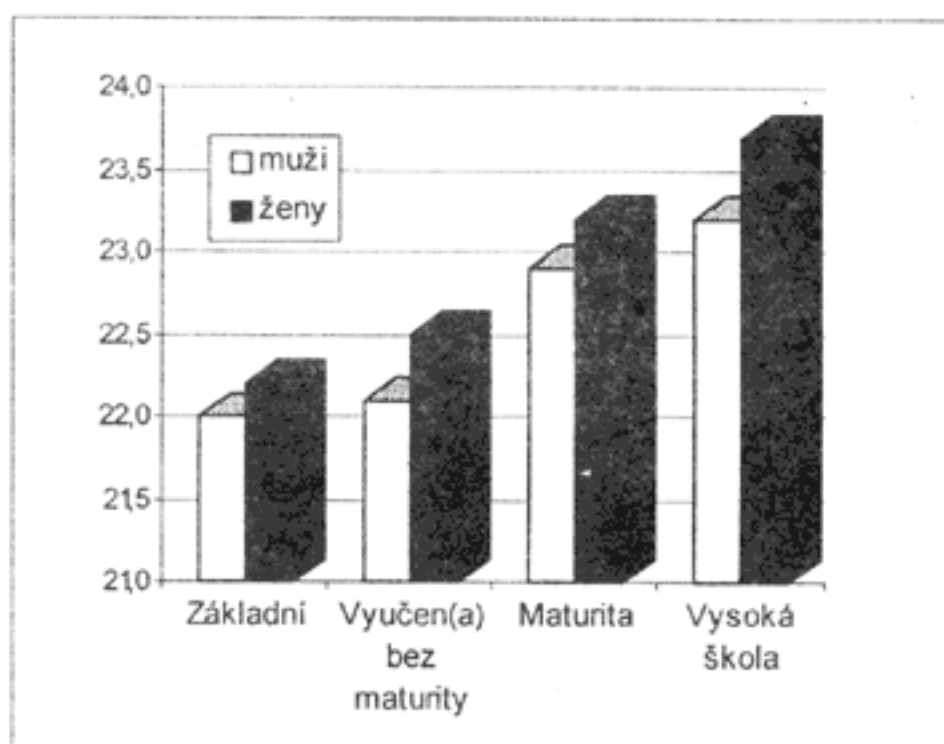
Zajímavé je, že ženy častěji volily vyšší ideální věk ve všech vzdělanostních podskupinách. Tato souvislost platí tedy nejen pro vysokoškolsky vzdělané ženy, u kterých bychom to očekávali, ale i pro ženy se základním vzděláním.

Tabulka 2. Ideální věk ženy pro vstup do prvního manželství podle pohlaví a věku respondentů (sloupcová %)

Ideální věk	Celkem	Věk			
		18-24	25-34	35-59	60+
-19	3,9	6,1	3,6	3,5	4,2
20-21	28,7	23,0	30,4	27,9	31,0
22-24	42,9	43,2	38,1	44,6	44,9
25-26	20,4	24,3	23,3	19,7	16,9
27+	4,0	3,4	4,7	4,3	3,0
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Průměr	22,6	22,8	22,7	22,6	22,4

Tím jsme se dostali k závislosti odpovědi na vzdělání respondenta, které má určitě větší vliv na odpovědi než pohlaví respondenta. Průměrný věk je – jak jinak – tím vyšší, čím vyšší je vzdělání respondentů. Vůbec nejvyšší průměrný ideální věk vyšel ve skupině vysokoškolsky vzdělaných žen – 23,7 let. Vysokoškolačky se spolu s ženami, které mají maturitu, odlišují od žen s nižším vzděláním i od všech podskupin mužů (včetně vysokoškolsky vzdělaných) tím, že mnohem častěji uváděly jako ideální věk vyšší než 26 let.

Graf 2. Ideální věk ženy pro vstup do prvního manželství podle vzdělání a pohlaví respondenta

Variabilita odpovědi byla poměrně malá – skoro 43 % respondentů považovalo za ideální věk 22, 23 či 24 let, celých 70 % respondentů považovalo za nejvhodnější věk ženy pro vstup do manželství věk od 20 do 24 let.

Ideální věk muže pro vstup do prvního manželství

Průměrný ideální věk muže pro vstup do prvního manželství vyšel o 3,5 let vyšší, než tomu bylo u žen – 26,1 let. Rozdíly mezi muži a ženami byly ve strukturaci odpovědí. Hlavním rozdílem je, že ženy častěji volily věk 27 až 29 let – tento věk volilo 25,3 % žen oproti 19,2 % mužů. Naopak věk respondentů se ukázal pro diferenciaci odpovědi jako nepodstatný.

Jako důležitý faktor ovlivňující odpovědi se opět ukázalo vzdělání respondentů. Tento vliv se projevuje častější volbou vyššího ideálního věku respondenty s maturitou či vysokoškolským vzděláním. Průměr za respondenty s maturitou vyšel 26,5 let, průměr za vysokoškolsky vzdělané činil 26,9 let.

Variabilita odpovědí byla poměrně malá, ale přece jen o něco vyšší, než tomu bylo u předchozí otázky. To bylo způsobeno větším rozpětím odpovědí, ani věk nad 30 let nebyl žádnou výjimkou. Na druhou stranu přes 40 % respondentů zvolilo jako ideální věk 25 nebo 26 let.

Tabulka 3. Ideální věk muže pro vstup do prvního manželství podle pohlaví a věku respondentů (sloupcová %)

Ideální věk	Celkem	Vzdělání			
		Základní	Vyučení	Maturita	VŠ
-22	6,4	10,1	6,3	5,0	7,5
23-24	14,5	15,5	13,4	13,9	16,3
25-26	42,2	39,9	39,5	46,3	38,9
27-29	22,4	23,0	26,0	20,2	22,0
30+	14,5	11,5	14,8	14,6	15,4
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Průměr	26,1	25,8	26,2	26,1	26,1

Ideální věk ženy při narození prvního dítěte

Průměr za všechny respondenty vyšel 24,0 let. Závislost odpovědí se ukázala obdobná jako u otázky na ideální věk ženy pro vstup do prvního manželství. Stejně jako u této otázky se i zde pohlaví respondenta ukázalo statisticky signifikantní – ženy častěji volily vyšší věk než muži. Pokud přitom sledujeme rozdíly v odpovědích mezi muži a ženami v jednotlivých vzdělanostních skupinách, zjistíme, že daná závislost platí opět ve všech vzdělanostních skupinách, kromě kategorie respondentů se základním vzděláním, kde vyšel průměr u mužů i žen shodný.

Tabulka 4. Ideální věk ženy při narození prvního dítěte podle věku respondentů (sloupcová %)

Ideální věk	Celkem	Věk			
		18-24	25-34	35-59	60+
-20	6,0	5,4	5,5	5,3	8,1
21-22	23,2	23,6	27,7	23,4	21,1
23-25	49,1	47,3	44,4	51,0	51,5
26-27	14,5	16,9	17,0	12,6	14,2
28+	7,2	6,8	8,5	7,6	5,1
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Průměr	24,0	24,0	24,1	24,0	23,8

Větší vliv než pohlaví respondenta mělo dosažené školní vzdělání, jehož vliv se projevil častější volbou vyššího věku respondenty s maturitním a vysokoškolským vzděláním. Také u této otázky, ve shodě s otázkou na ideální věk ženy pro vstup do prvního manželství, vyšel nejvyšší průměrný ideální věk ve skupině žen s vysokoškolským vzděláním – 25,0 let.

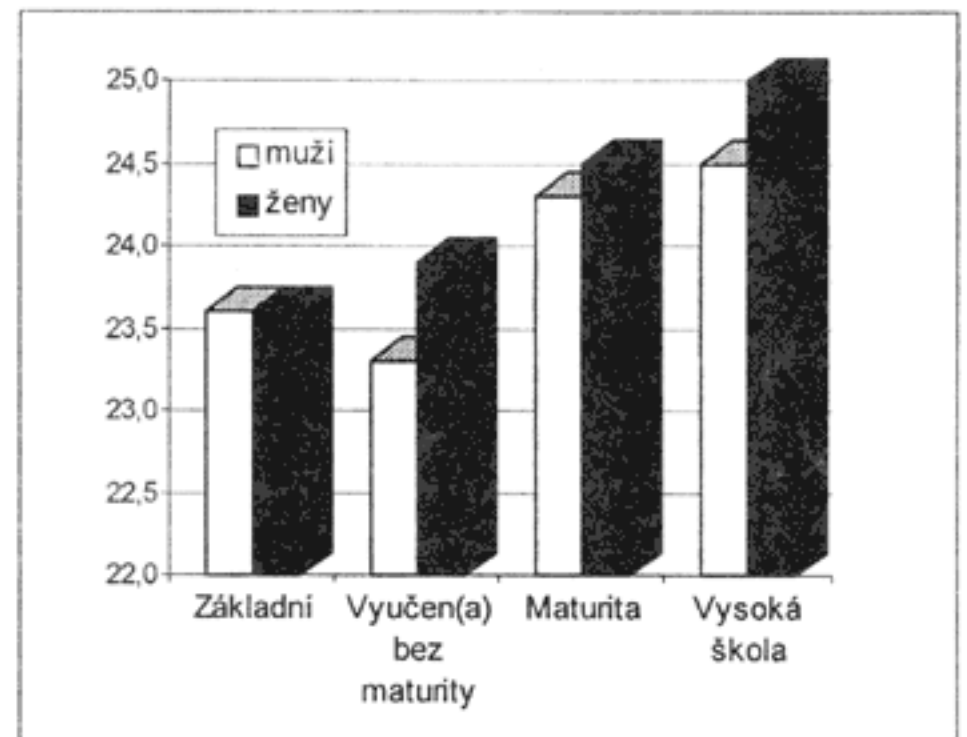
Proměnlivost odpovědí byla nízká – skoro 50% respondentů zvolilo věk 23, 24 nebo 25 let.

Ideální věk muže při narození prvního dítěte

U této poslední námi sledované otázky vyšel průměrný ideální věk za celý výběrový vzorek 27,5 let. Je o 3,5 let vyšší než průměrný ideální věk ženy při narození prvního dítěte. Rozdíl mezi průměrným ideálním věkem pro první manželství a průměrným

věkem při prvním dítěti je samozřejmě také stejný jako u žen – 1,4 roku.

Graf 3. Ideální věk ženy při narození prvního dítěte podle vzdělání a pohlaví respondenta

U této otázky stejně jako u ostatních se vliv věku ukázal jako nepodstatný. Ani rozdíl mezi průměry za obě pohlaví nebyl statisticky významný.

Opět jako hlavní prvek diference se ukázalo vzdělání respondentů, stejně jako u předchozích otázek platí čím vyšší vzdělání respondenti mají, tím častěji považují za ideální vyšší věk.

Tabulka 5. Ideální věk muže pro vstup do prvního manželství podle věku respondentů (sloupcová %)

Ideální věk	Celkem	Vzdělání			
		Základní	Vyučení	Maturita	VŠ
-23	5,0	6,1	6,1	4,3	0,6
24-25	18,3	21,1	21,9	13,9	13,4
26-28	45,4	44,7	45,5	45,0	47,8
29-31	23,8	22,5	19,9	28,0	28,0
32+	7,5	5,6	6,7	8,9	10,2
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Průměr	27,5	27,2	27,2	27,9	28,1

Variabilita odpovědí je o něco vyšší než u předchozích otázek, ale i zde není příliš vysoká – 45% respondentů zvolilo za ideální věk 26, 27 nebo 28 let.

Závěr

O čem výsledky vypovídají? Celkově vzato odrážejí čtyřicet socialistických let, kterými naše společnost prošla. Nemáme sice možnost srovnání s obdobnými daty z dřívější doby, ale mnohé ukazuje srovnání s hodnotami získanými z demografické statistiky (Pohyb obyvatelstva každoročně vydávaný Federálním statistickým úřadem, dnes Českým statistickým úřadem).

Na konci šedesátých let se u nás vytvořil specifický model rodinného chování, který se ve svých hlavních rysech udržel až do konce osmdesátých let.

Protože toto rodinné chování si bylo podobné ve všech východoevropských zemích (a bylo odlišné od západoevropského), tento typ začal být nazýván „východoevropský model demografického chování“. Jeho hlavní charakteristiky jsou:

- * Nízký věk při prvním sňatku, a to jak u žen, tak u mužů;
- * Nízký věk při prvním dítěti, opět i u žen, i u mužů;
- * Dominujícím počtem dětí v rodině byly dvě děti;
- * Snad nejvýraznějším rysem byla uniformita. Ve věku vstupu do prvního manželství i ve věku, kdy ženy měly děti, byly mezi jednotlivými lidmi jen velmi malé rozdíly a velká většina prvních sňatků i prvních porodů se odehrávala v poměrně malém věkovém rozmezí.
- * Model se za celých třicet let téměř nezměnil. Docházelo sice k pozvolnému snižování počtu dětí v rodině, ale průměrný věk svobodné nevěsty i ženicha, stejně jako průměrný věk matky při narození prvního dítěte (o otcích statistiky v tomto směru nehovoří) zůstával celou dobu skoro stále konstantní.

V porovnání s našim výzkumem nalezneme nápadně mnoho podobností s tehdejší situací. Názory nejstarší generace se téměř neliší od střední generace a odpovědi střední generace se zase téměř neliší od generace nejmladší. Stejně jako se tehdy nelišilo demografické chování jednotlivých generací. Jedině u odpovědí na otázku na ideální počet dětí v rodině hrál věk respondenta podstatnou roli.

Podíl respondentů, kteří považovali za ideální dvoudětnou rodinu (70 %), je jen o málo vyšší než podíl žen, kterým se (podle sčítání z roku 1991) skutečně narodily během jejich života dvě děti (okolo 65 %). Z odpovědí spočtený průměrný ideální věk při prvním sňatku přibližně odpovídá „léty odzkoušenému“ průměrnému věku, ve kterém u nás lidé uzavírali první manželství.

Odpovědi jen málo odrážejí změny, které u nás v této oblasti probíhají od začátku devadesátých let. Ženy v roce 1995 uzavíraly svůj první sňatek v průměru o téměř tři roky později než v roce 1989, u mužů byl tento rozdíl o něco více než dva roky (průměrný věk z tabulek sňatečnosti: ženy 1989 – 21,8; ženy 1995 – 24,6; muži 1989 – 24,6; muži 1995 – 26,7). Rozdíl mezi průměrným věkem ženy při prvním dítěti v roce 1989 a v roce 1995 je kratší, ale přesto významný – okolo jednoho roku. Navíc dnes velké procento mladých lidí v exponovaném věku zůstává stále ještě svobodných (a bezdětných) a až začnou vstupovat do manželství a mít děti, průměrný věk při vstupu do prvního manželství a při prvním dítěti se ještě zvyšuje.

Názory respondentů tedy zřejmě odrážejí jejich vlastní životní zkušenosti více než aktuální situaci. Možná je doba, po kterou změny probíhají, příliš krátká na to, aby své názory přizpůsobili nové době. Možná však se dané otázky dotýkají osudu každého člověka natolik, že vše bude až do konce svého života posuzovat podle situace, která existovala v době, kdy on sám uzavíral sňatek a měl první dítě. Jak si ale vysvětlit, že se ve svých odpovědích nijak neodlišovala ani nejmladší generace (mladší 25 let), u které se o takových životních zkušenostech nedá hovořit?

Nevíme. Každopádně byly odpovědi mladých respondentů největším překvapením. Právě ta generace, která všechny prognostiky (a nejen je) překvapila tím, jak citlivě reagovala na nové společenské podmínky, se ukázala být ve svých názorech „konzervativní“. Přestože se svým chováním mladí lidé odlišují od starších, jejich pohled na dané otázky byl s pohledem jejich rodičů téměř totožný.

Darek Pikálek

V případě zájmu o detailnější informace o tomto výzkumu či o jeho další výsledky se obraťte na níže uvedeného pracovníka Sociologického ústavu:

Darek Pikálek

(tel. (02) 24 81 12 04, e-mail pikalek@mbox.cesnet.cz)